

Практикум для педагогів ЗДО

«Булінг: його види, форми та специфіка в дошкільному віці»

1. Вступне слово та розмежування понять

Мета: Чітко визначити межу між нормативним конфліктом і булінгом.

"Шановні колеги! Часто ми сприймаємо дитячі сутички як 'просто сварки', але в дошкільному віці вже закладаються основи деструктивних відносин. Наше завдання — навчитися відрізняти **Конфлікт** від **Булінгу**."

Конфлікт (Нормативна сварка): Випадковий, ситуативний, має конкретну причину (іграшка, місце), сили сторін приблизно рівні. Після сварки діти граються разом.

Булінг (Цькування): Це систематична, тривала агресія, що характеризується **нерівністю сил** (одна дитина слабшає, інша домінує) і **цілеспрямованістю** (метою є заподіяння шкоди, ізоляція, приниження).

Ключові критерії булінгу: 1) Систематичність/повторюваність, 2) Нерівність сил, 3) Намір завдати шкоди.

2. Види та форми булінгу в дошкільному віці

Булінг у ЗДО рідко буває прямим і вишуканим, але він завжди шкодить.

Вид булінгу	Форма прояву	Специфіка в ДНЗ (Приклади)
1. Фізичний	Прямий вплив на тіло.	Штовхання, щипання, удари, підніжки, притискання до стіни. У 3-4 роки часто не усвідомлюється як зло, але є систематичним.
2. Вербальний	Образи, погрози.	Обзивання (наприклад, "товстий", "плаксій"), глузування над одягом або мовленням, погрози забрати іграшку чи розповісти 'таємницю'.
3. Соціальний (Психологічний)	Ізоляція, плітки, маніпуляції.	Найпоширеніший у ДНЗ! 'Ми з тобою не граємо', 'Якщо ти з ним дружиш, ми тебе виженемо', демонстративне виключення з гри ("Тільки для нас"), ігнорування.
4. Майновий (Економічний)	Псування, привласнення речей.	Ламання чужих малюнків чи ліплення, ховання особистих іграшок (які принесли з дому), відбирання солодощів або дрібних предметів.
5. Кібербулінг	<i>Наявний опосередковано</i>	Прямий кібербулінг відсутній, але агресор може використовувати інформацію, почуту в ЗДО, для погроз чи маніпуляцій. Важливо: не можна фотографувати чи знімати дітей без

Вид булінгу	Форма прояву	Специфіка в ДНЗ (Приклади)
		дозволу в принизливих ситуаціях.

3. Ролі учасників булінгу та "Ефект свідка"

Булінг — це завжди груповий процес, який тримається на мовчазній згоді.

Агресор (Булер): Той, хто ініціює та керує цькуванням. Часто має потребу у владі.

Жертва (Мішень): Той, кого систематично ображають. Часто має низьку самооцінку або особливості, що виділяють його.

Послідовники/Посіпаки: Активно допомагають агресору, щоб уникнути ролі жертви.

Спостерігачі/Свідки: Діти, які бачать ситуацію, але не втручаються. Саме їхня реакція (сміх, мовчання) підтримує агресора.

Завдання педагога: Працювати не лише з агресором і жертвою, а й із **СВІДКАМИ**, заохочуючи їх просити допомоги у дорослих.

4. Раннє розпізнавання: Що має насторожити педагога?

Наші головні інструменти — спостережливість.

Ознаки ЖЕРТВИ: Різка зміна поведінки (замкнутість, агресія), небажання йти в садок, уникнення певних місць чи дітей, псування речей, часті скарги на здоров'я (головний біль, живіт), які не підтверджуються лікарем.

Ознаки АГРЕСОРА: Постійне прагнення домінувати, отримує задоволення від чужих сліз, надмірний контроль над іншими дітьми, використання сили або маніпуляцій для отримання бажаного.

5. Практичні дії та висновки психолога

1. Негайне втручання:

- Не ігноруйте! Зупиніть дію, чітко сказавши: **"У нашій групі так не можна!"**
- Розведіть дітей та проведіть індивідуальні бесіди. Ніколи не змушуйте їх "миритися" на публіці.

2. Профілактична робота:

- Створюйте атмосферу **емпатії та поваги**. Використовуйте ігри та казки для обговорення почуттів.
- Навчайте дітей **самозахисту** (словесного): "Мені це не подобається!", "Зупинись!", "Я не дозволяю!".

3. Співпраця з батьками:

- Будьте **обережними та безоціночними**. Інформуйте батьків про спостережувану поведінку, зосереджуючись на **фактах**, а не на діагнозах.
- Запропонуйте спільний план дій.

"Пам'ятайте, рання і професійна реакція на перші прояви цькування є найкращим захистом ментального здоров'я наших вихованців. Булінг у корені відрізняється від конфлікту; його не можна 'перерости', його можна лише зупинити.

Ситуаційні завдання

* Завдання на розрізнення "Конфлікт vs. Булінг" (Аналіз ситуації)

Ситуація А: Трирічний Микита вперше не пустив Олену до пісочниці, кричавши: "Це моє!" Вони посварилися, поштовхали один одного, але за 5 хвилин вже гралися разом.

Ситуація Б: П'ятирічна Софія щодня протягом тижня не дозволяє Олені сідати за стіл, коли малюють, і намовляє інших дівчаток її ігнорувати. Якщо Олена сідає, Софія відвертається і шепоче щось іншим.

Ваше завдання:

1. Визначте, яка із ситуацій є типовим **конфліктом**, а яка має ознаки **булінгу**.
 2. Обґрунтуйте свою відповідь, використовуючи ключові критерії (систематичність, нерівність сил)
 3. Визначте вид булінгу
-

* Ситуація "Тихий обід" (Соціальний булінг)

П'ятирічна **Марійка** під час обіду щодня шепоче своїм сусідкам по столу, що **Сашка** (який сидить навпроти) "брудний і з ним не можна гратися". Дівчатка, боячись бути виключеними з "компанії" Марійки, відвертаються від Сашка, демонстративно ігноруючи його прохання про допомогу. Сашко став відмовлятися від їжі й почав плакати перед обідом.

Запитання:

1. До якого **виду булінгу** (за способом впливу) належить ця ситуація?
 2. Який ключовий критерій відрізняє цю ситуацію від звичайного конфлікту?
-

* Ситуація "Пошкоджений малюнок" (Фізичний та майновий булінг)

Шестирічний **Данило** кілька разів на тиждень, коли вихователька відвертається, бере фломастер і швидко малює на малюнках **Олега** каракулі або рве його аплікації. Данило щоразу каже Олегу: "Я зроблю це знову, якщо ти комусь скажеш". Олег став ховати свої роботи та часто тремтить, коли Данило підходить до його столу.

Запитання:

1. Яку **форму булінгу** (за видом шкоди) демонструє Данило?
 2. Яку додаткову, **психологічну форму** булінгу використовує Данило своєю погрозою?
-

* Ситуація "Зміна голосу" (Вербальний булінг)

Чотирирічний **Вова** має невеликий дефект мовлення, через що його іноді важко зрозуміти. П'ятирічний **Кирило** щоразу, коли Вова щось говорить, починає його **передражнювати** та імітувати його мову з викривленими інтонаціями, викликаючи сміх у кількох інших дітей. Вова почав мовчати в групі.

Запитання:

1. Який **вид булінгу** (за способом впливу) тут представлений?
 2. Чому реакція інших дітей (сміх) посилює булінг і як їх слід називати (роль у булінгу)?
-

* Ситуація "Тільки для нас" (Соціальний булінг/Ізоляція)

Група з трьох дівчаток (5 років) під час гри в "Сім'ю" постійно проганяє **Лізу**, коли вона намагається приєднатися. Вони чітко заявляють: "Наша сім'я тільки для нас, Лізо, ти нам не потрібна!" Ця ситуація повторюється щодня, і дівчатка залучають до свого "правила" інших.

Запитання:

1. Опишіть, яка **форма булінгу** використовується в цій ситуації.
 2. Як цей приклад ілюструє **нерівність сил** (ключовий критерій булінгу) у дошкільному віці?
-

* Ситуація "Ритуал провини" (Психологічний/Вербальний булінг)

Шестирічна **Настя** вигадала "правило": якщо **Марина** хоче взяти іграшку, вона має сказати "Я найгірша в групі, і Настя дозволяє мені гратися". Якщо Марина

відмовляється, Настя кричить і розповідає всім про її "непослух". Марина часто плаче, але виконує "ритуал".

Запитання:

1. Який **вид булінгу** (за способом впливу) є домінантним у цій ситуації?
 2. Яка **особливість булінгу** (щодо мети) простежується у цій ситуації?
-

*** Ситуація "Переслідування на прогулянці" (Фізичний булінг та залякування)**

Максим регулярно, під час прогулянки, починає наздоганяти **Діму** та штовхати його. Якщо Діма падає, Максим сміється і тікає. Діма постійно просить вихователя взяти його за руку під час прогулянки, або стоїть біля дверей, боячись вийти.

Запитання:

1. Яку **форму булінгу** (за видом шкоди) використовує Максим?
 2. Чим ця ситуація відрізняється від звичайної активної гри "наздоганялки"?
-

*** Ситуація "Вимога грошей" (Економічний булінг)**

Семирічний **Олексій** постійно вимагає у своїх однолітків "відкуп" за те, що він "дозволить" їм гратися на гірці або візьме їх у свою команду. Зазвичай, він вимагає солодощі або маленькі іграшки, які діти приносять з дому. Якщо йому відмовляють, він загрожує зламати їхні іграшки наступного дня.

Запитання:

1. Яка **рідкісна, але небезпечна форма булінгу** спостерігається у цій ситуації?
2. Опишіть, як ця ситуація демонструє **відсутність емпатії** у агресора